

Kort om det Nordiska Kallblodets -lanthästens - historia

Anor från Vikingatiden

Kallblodshästen, i nordisk variant, har en flertusenårig historia som husdjur. Redan på Vikingatiden (800-talet) användes den som transportmedel. Bruket har växlat men kallblodshästen har ända fram till våra dagar varit en väsentlig del i vardagsliv och arbete. Under 1900-talets första hälft hade den, i en framavlad tyngre variant, en särskilt stor roll som dragare i jord-skogs- och militärt bruk. Denna variant gavs i Sverige namnet Nordsvenskt Kallblod, sedermera Nordsvensk brukshäst, en specifikt urvald och avlad variant för dragändamål. Sett i ett historiskt perspektiv är Nordiskt kallblod den mest relevanta benämningen på den inhemska häst som levde och verkade i Norden. Dagens kallblodstravare har i allt väsentligt sin genetiska bas i denna historiskt väletablerade nordiska lanthäst.

Alltsedan hästen tämjdes har behov och användning förändrats. Erfarenheterna visar på en stor förmåga hos hästraserna att tåla och acceptera förändringar om avel och urval sker på sunda grunder. Det Nordiska kallblodet, med sitt ursprung från cirka 2- 3000 år före Kristus, har över århundradena förändrats genom avel, urval och inkorsningar. Ursprungligen användes hästen kanske mest som kött- och mjölkproducent samt för offerrituarer, sedermera som klövje-, skjuts- och körhäst för att sedan också bli en militär ridhäst. Tidigt premierades tålighet och förnöjsamhet varför en stor häst sällan behövdes. Fram till slutet på 1800-talet var kallblodet i modern beteckning av ponnystorlek. I början på 1800-talet var normalstorleken av en tämligen hårt exploaterad hästras 120-125 cm över manken.

En folkets häst

Krigsmakten och dess behov var under historisk tid kanske den dominerande kraften för avelsåtgärder. Hästhållningen var för det stora flertalet hästar förlagd hos allmogen, och då även för militärens behov. Dessa lätta och relativt sett mindre hästar visade sig väl lämpade för fälttågens krävande förhållanden. Utöver militärens stora behov fanns behov för transporter, vilket skapade forbondetiden. Den sägs formellt pågått från 1645 till 1880, men transportverksamheten med häst fanns i princip långt tidigare. Framkomligheten var allmänt sett begränsad i Norden utom på snö och is. Turerna skedde därför mest på vintertid och på uppgjorda farleder mellan norrlandskusten till isfria hamnar i Norge, mellan Mellansverige

och Christiania (Oslo), samt mellan Norrland och framförallt Stockholm. Handel mellan Sverige och Norge har med all sannolikhet pågått på detta sätt ända från tidig vikingatid. Vi kan utan tvivel inse att här krävdes friska, tåliga, förnöjsamma och arbetsvilliga hästar.

Det nordiska kallblodet – världens äldsta travarras

Persontrafiken hanterades av skjuts- och diligens-trafiken. Den senare hade i Sverige endast en kort men intensiv period mellan ca 1830 och ca 1890.

Diligenstrafik lämpade sig bättre i centraleuropa. Skjutsväsendet, mycket specifikt för Norden, har en lång historia, formellt från 1279/80 till 1933. Skjutsandet pågick dock långt innan 1280 och har nog sin upprinnelse ända från att hästen blev en körhäst. I Sverige fanns sedan urminnes tider en skjutsplikt, vilket var unikt för Europa. Detta förklarar också, utöver forbondeverksamheten, de starka sambanden mellan böndernas hästhållning och behoven av häst för snabbare transportändamål. Den nordiska lanthästens omfattande roll i samhället blev därmed unik. Förutsättningarna styrde hästhållningen till en mångsidig häst och utrymmet för stark specialisering var litet. Under 1800-talet antog verksamheten än tydligare näringsformer och skjutshållningen utlystes i form av entreprenad. Betydelsen av bra och lämpade hästar ökade. Travtävlingar/körtävlingar med häst förekommer sporadiskt i ordnade former åtminstone från 1200-talet och allt som oftast mellan enskilda på helger och vid högtider. Detta skildras både i texter och målningar.

Ett sidospår- tunghästen och dragändamål

Från mitten av 1800-talet uppstod behov i jordbruket av en kraftigare häst som dragare, en ersättare för oxen. Tunghästens roll förstärktes efterhand även av militärens ökade behov av dragare för de allt tyngre kanonerna och krigsredskapen. Efterhand kom liknande behov i skogsbruket. Tyngre hästraser korsades därför in i den nordiska kallblodsrasen. En övervägande del av svenskt samhällsliv inriktades nu på utveckling av en tyngre hästras, men intressenterna för tunghästen - dragaren - tynade snabbt och efterhand bort på grund av teknikutvecklingen. Det var först militären, som motoriserades tidigt, sedan de större jordbruken som fick allt mindre behov av hästkraft när traktorerna gjorde sitt intåg på allvar. Från 1950 var jordbrukets behov nära noll. Sist kom skogsbruket som vid mitten av 1960-talet ersätter hästen också i själva skogsavverkningen.

Tunghästen hade därför i praktiken en användning under ca 100 år (1860-1960) och den Nordsvenska brukshästen från 1900 till 1960. Perioden kännetecknas av både stor kraft och snabba förändringar. Kallblodsrasen ökade i Sverige från 1850 till 1925 från mindre än 300 000 till ca 725 000 hästar. 1970 var antalet hästar decimerad till drygt 70 000!

Travverksamhet förankrades tidigt i samhället och via kallblodet.

När behovet av fler och bättre hästar blev alltmer påtagligt under 1800-talets mitt framfördes från officiellt håll travtävlingar som ett viktigt medel för att utveckla det nordiska kallblodet. Travtävlingar ansågs vara en form av test på hästens rörlighet och duglighet och därmed en grund på vilken urval för avel kunde göras. Hästarna var utspridda över landet i relation till platsspecifika behov: för skjutsverksamhet, jord- och skogsbruk, samt militärväsendet. Därför blev travtävlingarnas organisationer för detta också spridda över landet.

Hästens nya roller i det moderna samhället

Från och med början av 1970-talet blir fritids- hobby- och sporthästbehoven påtagliga. Hästantalet i Sverige hade nu sjunkit till ca 70 000 från ett maximum av 725 000 i mitten på 1920-talet. Det Nordiska kallblodets huvudsakliga användning har sedan 1950-talet alltmer specialiserat till travtävlingssändamål.

I det moderna post-industriella samhället blev nya behov av hästhållning inte bara

tydliga, utan alltför många människor får råd att hålla häst för sådana behov. Häst för fritid och egen skull var inte längre bara för det övre ståndet. Från slutet på 1960-talet har denna utveckling blivit mycket påtaglig. Hästantalet har följdriktigt fyrdubblats under de senaste 35 åren och är 2009 drygt 300 000!

Merparten av denna expansion har skett för ponnyraser, olika varmbloodsraser och Islandshästen. Under senare år har det Nordiska kallblodet uppmärksammas på liknande sätt. Kallblodets förmåga att fungera med kraft, rörlighet och uthållighet medför en mångsidig användning som rid- kör- last- och dragdjur. Denna mångsidighet sätter kallblodets betydelse och roll i ett betydligt bredare perspektiv än bara brukskörning, travsport och tävlandet som sådant.

Nya tider, nya behov och återkomsten av Folkets häst

Denna snabbskiss visar exempel på stora svängningar i hästens roll i samhället, särskilt då vår historiska lanthästras. Därmed har också kallblodets utseende, storlek och egenskaper påverkats. Förändringarna måste mot denna bakgrund falla sig förklarliga och förståeliga, ja till och med självklara.

Mänskliga relationer till hästen och då särskilt det Nordiska kallblodet har alltså djupa rötter långt bak i forntiden. Det nordiska klimatet och den nordiska topografin är speciell.

Vintertid lämpar sig snö och särskilt isar för framfart via slädar och då med en häst framför. Kallblodet är en mycket tålig individ. Den kräver relativt enkelt foder och är uthållig, sund,

godmodig och arbetsvillig. Detta är grunderna till varför kallblodet utvecklats till en framstående rid- kör- och skjutshäst.

Människans samvaro och samspel med djur av olika slag har en lång kulturhistoria. Många är de vittnesmål om hur husdjur har räddat människor i sin närhet eller fått en alldeles speciell betydelse för enskilda människors liv. Det kan heller inte bara vara en slump att det nu finns en multimiljardmarknad för tillbehör också utöver mat och sjukvård. Hästen, och speciellt då det Nordiska kallblodet, har en alldeles särskild betydelse i denna omvandling i samhället. En betydelsefull faktor är det lätta kallblodets långa aktiva livslängd. Den blir nu alltmer populär som rid- dressyr- och hobbyhäst. Kallblodstravarens inre egenskaper, sundhet, rörlighet och lätthet har blivit alltmer uppskattat.

Mot denna bakgrund kan vi förstå varför det Nordiska kallblodet hela tiden finner nya och viktiga roller i samverkan med människan. Den har gång på gång visat sig som en ytterst duglig brukshäst oavsett användningsområde. Idag är t ex kallblodet ett framgångsrikt medel i specifikt terapeutiska sammanhang. Men, hästens användning för hobby- och fritidsändamål kan ha liknande terapeutiska ingredienser i sig och ge liknande effekter - en friskvård. Ju mer utvecklad och kommunikativ hästen är både i lynne och fysik desto större blir

dess roll och betydelse. Kallblodets historia borgar för en genuin grund av sådana egenskaper. Hästen blir inte bara ett nöjesredskap för välsituerade utan blir för många människor en viktig ingrediens i olika livssammanhang.

(Texten är ett utdrag och sammanfattning från boken Vår Kallblodstravare – från lanthäst till folkets häst, 2007. Redaktör och huvudförfattare Hans-Erik Uhlin)